ПАНЧЕВАЦ.

Лист за просветне и материјалне интересе.

БРОЈ 48. **У Панчеву, у недељу 14. јуна 1870.** **ГОД. II.**

„Панчевац“ излази сваке недеље и четвртка. За Аустрију и Угарску стоји на годину **8** фор., — на по године **4** фор. — на четврт године **2** фор. — Рукописи се не враћају натраг. — Уредништво и администрација „Панчевца“ налази се у Спиртиној кући преко пута од успенске цркве. За огласе плаћа се за ред из петита **7** нов. Осим тога сваки пут **30** нов. штемпларине.

Телеграм.

Карловци, 0 јуна*). — Осмог и де- [illegible] изборни ред, данас свршен. У петак треће читање. Шиљаће се одмах са устројством на потврђење. Изабран је одбор за представку.

Милетић интерпелује због аката конзисторије темишварске 1851 до 1862, која је сва пештерњак Василије самовољно однео у Оново. Даље због закупа Беочинске манастирске (куће?), да се уговор сабору поднесе, треће: због 24 бурета шљивовице и вина, које је Раванички Ратковић парапештерњак сада баш јевтино продао. Председник ће одговорити.

Друштвена и политичка борба у Европи.

(Наставак.)

Да видимо начела радничке партије или као што је обично зову данас социјалистичне партије.

Ниједна партија није понела толико грдње и клевете колико партија о којој ћу да говорим. То је тако бивало свугде у борбама где су замешани људски интереси. Још је Хобес казао: „кад би у математици били заплетени човекови интереси, људи би се инатили и око математичних истина.“ У ствари ако се избаци из разних социјалистичних школа оно што је претерано — „утопично“ као и у либерализму — њихов је наук основан на тачним начелима савремене науке, и у економици она признаје основна начела школе А. Смита, само што она развија та начела много научније и доследније но сви тако звани „економисти“ смитовске школе почињући од М. Б. Сеја до Рошера.

Пре свега изилази на среду чувена борба у економици између обе партије: да ли су производни и капитал и рад или само рад? Тако је барем било стављено ово питање у економици. Господа економисти буржуазне школе потрошили су много мастила, да докажу како је капитал „производан.“ Но у целој препирци са својим противницима показали су да неразуму, или се чине да неразуму језгро препирке. Нико не сумња да парна машина може да изради толико колико стотине људи и да дивљак у шуми без икаквих алата не може ни да сагради себи кућу ни да сашије одело и т. д. већ мора да живи по пећинама и да иде го или да се огрће кожом од зверова. Али питање је у самом језгру ово: ако узмемо производњу или једног човека или целог народа, шта у тој производњи долази лично од човека? Одговор може бити само један: његов рад било физичан или уман или оба уједно. Да узмемо само један пример. Човек није створио руду из које је направљена машина већ се она налази у земљи; један је човек ископао руду из земље, други је очистио, трећи стопио у велико комаће а четврти, може бити, само машину. Сваки од ових изменио је само форму предмета што се налази у природи, учинио је те је ова форма згодна за човекову употребу. Али ови људи нису могли ни да изваде ни да обраде ову руду без помоћних алата, осим тога они су морали имати зграда где су живели и радили, морали су имати одела, хране и др. за то време док су радили. Дабогме. Но алати су постали на исти начин који смо већ показали; куће су опет тако исто направљене човековим радом из камена, креча, песка, земље, дрвета и т. д. што се све налази у природи, а не ствара се човеком. Одело је н. пр. од вуне т. ј. острижено од оваца, испредено, изатка-но и т. д. док није добило форму материје из које је скројено и сашивено одело. Ни овцу ни њену вуну није створио човек већ је и она створ природи. Тако исто ми нисмо створили ни снагу воде, која покреће воденице и носи лађе; ни снагу паре што покреће парне машине, ни снагу ветра, ни снагу земље т. ј. физичка и химијска њена својства која чине те из ње расте растиње што нам служи за потребу. Једном речи: сви предмети што служе или за нашу непосредну потребу — за потрошњу или за производњу или се добијају непосредно у природи или су природни предмети прерађени човековим радом, — нема никаквог трећег чиниоца у човековој производњи. Они предмети што се обично зову капитал то су такође створени природом и човековим радом и то често радом свију пређашњих људских колена. Само нека помисли човек колико је људи радило на природним наукама док су откривени механични закони и створене данашње машине од којих вуку приход само изабрани власници машина! Ето то се зове: само је човеков рад производан. Још је Рикардо казао „вредност предмета равна је количини рада који је потрошен да се тај предмет произведе.“ Узмимо да једном енглеском раднику треба средњим бројем 3 шилинга (шилинг 85 кр.) дневно; овај новац преставља ону количину производа која је нужна раднику за потрошак; или по економској рикардовој теорији 3 шилинга престављају вредност оног времена што је потрошено док су ти предмети произведени. Узмимо да је то време равно 6 сати т. ј. други радници који су произвели све те предмете употребили су сви скупа 6 сати док су произвели те предмете. Онда се каже у економици 3 ш. = 6 час. Узмимо сад да тај радник за 6 часова из 10 фунти памука испреде 10 ф. прађе; даље узмимо да су 10 ф. памука израђени радом 20 ч. = 10 ш. и да је за време рада потрошено машине за 2 ш. онда је вредност 10 ф. прађе = 15 ш. = 30 ч. јер је:

10 ф. памука	= 20 ч.	=	10 ш.
потрош. маш.	= 4 ч.	=	2 ш.
употребљен рад	= 6 ч.	=	3 ш.
сума	30 ч.	=	15 ш.

Ако дакле радник ради само 6 сати дневно он је зарадио управо колико може да живи т. ј. 3 ш. Јер 10 ш. он је морао да плати за памук ономе од кога је купио; 2 ш. кошта оправка машине (разуме се, да се израчуна колико се машина поквари да се испреде 10 ф. памука треба знати у напред колико машина може да траје и колико се може за то време на њој испрести), а нова вредност што је он придао памуку својим радом износи 3 ш. Ако исти радник ради место 6 ч. 12 ч. онда ће за то време израдити 20 ф. памука = 20 ш., потрошиће на 4 ш. машине и створиће нову вредност својим радом од 6 ш. Ми смо казали да његове дневне потребе износе 3 ш. остаје му дакле 3 ш. и од тога он може да прави капитал. Овако заиста и зарађују капитал мале занатије, сељаци и уопште људи који раде на свој рачун. Ако ли исти радник ради не за себе већ за капиталиста онда ови сувишни 3 ш. иду у џеп капиталисту, јер економика учи да капиталист не плаћа више раднику но што му је неопходно за живљење — а то је рекли смо 3 ш. Разлика је дакле у оба случаја само у подели производа, а не у производњи; ако овакав капиталиста има 100 оваких радника он ће добијати дневно 300 ш. Разлика дакле између рада што се плаћа раднику и рада што радник ради бадава капиталисту и саставља „производност“ капитала или управо добит капиталиста, од које добити иде чест на плаћање „процента“ и „ренте“ и на увеличавање производног капитала. Да би још очигледније преставили нашу мисао, узмимо да у једном народу има милијун радника и да они раде просеком 10 ч. дневно. Узмимо да се сви предмети што се [illegible]ше дневно у том народу било у виду црног хлеба или у виду шампањера, пртене кошуље или свиле и кадиве, сељачке чатрље или господске палате и т. д. да се све то може урадити ако цео милијун ради 6 сати дневно; онда све што ураде у остала 4 ч. остаје непотрошено, и то деле капиталисти између себе у виду „процента“ ако је ко од кога узајмио, „ренте“ ако је ко држао туђу земљу, или прелази у капитал. Сви дакле производи у народном газдинству производе се радом; обраћали се они непосредно на потрошњу или прелазили у форме згодне за даљу производњу т. ј. у капитал — то је све једно. То је теорија производње, са свим по начелима смитовске школе. Како ће се ови производи поделити? хоће ли свакоме раднику припасти оно што је зарадио или ће припасти нека чест другоме? — то зависи од друштвеног уређења. У спахиској системи радник на силу мора да даје чест и то већу спахији, попу и влади; у либералној — капиталистичној системи он мора да дели са капиталистом по „уговору“ — по „слободној“ конкуренцији, једном речи „законито;“ а тако исто по „закону“ који одређује капиталист мора да плаћа влади или као што се модерно говори „држави.“

„Циљ је државе да храни права личности, да гарантира свакој личности свестрани слободни развитак“ тако опредељује циљ државе либерална државничка школа. Према овоме требало би пре свега да личност има могућности (а не само пусту „слободу“) да развије све своје способности и осим тога да свака личност има право на цео производ свога рада. Либерални државници доиста тврде да њихова „држава“ ујамчава и једно и друго, али ми смо видели више како је то истина: 3000 људи који ништа не раде добијају више прихода но неколико милијуна радног народа! Цела колена телесних и умних богаљева ничу из радничке класе у Јевропи. „Где је ту ујамчен свестрани развитак сваке личности? „где је ту ујамчена цела количина производа сваком раднику?“ тако питају социјалисте Либералци немогу ништа да одговоре против очевидних чињеница, али опет остају при своме да ће то све излечити слобода. Но партија социјалиста доказује да је њихов основни принцип погрешан. Држава само ујамчава онај друштвени поредак што већ постоји; она називље оно „правом,“ „слободом,“ „општим интересом“ што је по мишљену владајуће партије „право“ и „слободно“ и што иде у корист тој партији. (У старој Грчкој и Римској држави и највећи философи нису налазили да је неправо ропство, па то је до пре неколико година било и у „слободној“ сев. Америци). Треба најпре уредити такве одношаје у друштву да свака личност заиста има могућност да развије све своје способности; онда тек има смисла ујамчити јој ту могућност као право. После пропасти спахиске системе била је објављена слобода рада и слобода конкуренције; али већ дотле зачела се класа која је имала богатство у својим рукама. Разуме се кад ко изилази у бој оружан пушкама и топовима против непријатеља који ништа нема до голог трбуха — извесно је напред чија је победа. Новчана аристократија ухвативши државну власт употребила је сва народна средства док је створила оваку грдну провалу у имању између капиталиста и радника па сад проповеда једнако економску слободу. На то се нарочито позиваље социјалистична партија. Све што је створено за потребу човекову: материјални предмети и научне истине — створене су

*) Овај телеграм стигао нам је тако доцкан, да га нисмо могли употребити за прошли број. У.

радом пређашњих људских колена; што су они данас у рукама једне малобројне класе то је дошло од установа и закона, које су људи направили, дакле које људи могу изменити. У будућем друштву треба да сваки човек има одиста сретстава да развија све своје способности; а зато је неопходно пре свега да свака личност буде одиста господар свег производа свога рада, што толико жели либерална економика. А то се може достићи изменом друштвених одношаја, и зависи од воље целог народа.

(Наставиће се.)

Духовска писма из Београда.

I

Ми смо хвала богу сити оваких чуда, па би могли и ово сместити са осталима, да случајно недознадосмо, да је ово чланак намесника Ристића, па дакле да је то истинита исповест намесништва и његових министара — целе српске владе. За то морамо да проговоримо о овоме дивном појаву, који нам је обелоданио млого, што смо досад знали или нагађали, но се нисмо могли уверити.

Одмах у почетку вели писац: „Од како је човек почео радити са самосвешћу, увек је у њему била једна велика истина као компас живота, да је на име морал најчвршћи темељ и најјачи зид друштвене зграде оличене у државном створу.“ Шта писац разуме под тим моралом у државноме створу, кога он иначе до компаса живота уздиже, не могу да разумем, нејасно је казао, ваљда је хтео да каже, да у држави мора бити поштења у свима радњама њеним; јер зато даље и настављa да без тога „начела — морала и поштења, пропада свака држава и друштво у анархију и катастрофе“ без помоћи и спасења, и наводи, „да је свакој влади брига да тај морал одржи, и брига за одржање тога „оличава се у млогоструком погледу на разним пољима јавног живота: старање и поука цркве, светлост и поука које школа шири по народу, — тежње самосвесне књижевности“. Па даље опет каже да и „државна влада као таква има и мора се старати на постижењу ове исте сврхе, која је котва спасења не само за народ садашњости већ и онај свецеле будућности,“ и на питање своје: „А чиме влада може моћно и срећно унапређивати општи морал?“ одговара: „Тиме што себи поставља за свети задатак да у свом телу земаљске управе недопушта, да се и најмањи уд намести, који не би слушао законе строгог и чистог морала.“

И сад можемо рећи: да ово разлагање нема ни главе ни репа. Најпре казује да је морал темељ држави, па каже да се брига за одржање његово види у старању поукама црквеним, у просвети, али најпосле и влада са некаквим намештањем удова подржава морал. Класична логика!

Молимо: Црква наша упознава поуком човека са богом догматичким од три лица, она каже да поштујемо крст и петраиљ и да се бојимо божјег пакла — муке и огња ако неслушамо што он хоће, па не то, већ да се молимо и кајемо и за оно што смо као слаба створења и из незнања учинили. Је ли то старање за одржање државног морала?

Књиге казују: да се израчуна колко вреди 100 ока брашна кад је ока по 35 пара. Казују како се Емил заљубио у Смиљану. Па говоре и о баштанским пословима: има их које нам расчлањавају законе тежине, хемиске процесе, друге тумаче склоп тела и органски живот, неке причају свет па се чак машају и звезда и траже средиште васиони овој, у опште отварају човеку величанствену књигу природе — видног и невидног бога оплођеног у васиони и т. д. тма других књига. Па јели и то средство за одржавање државног морала?

Ми би рекли, да и писац осећа, да је морал нека велика и света истина, којој су темељ нека вера, или боље рећи умна увиђавност у убеђењу основаном на истиној науци и самосвести. Ова истина је познавање природних услова, — закона по којима све у свету постоји и мењује се, и из којих ми у свези са искуством нашим испитујемо услове и црпимо закон за опстанак, прогрес, развиће и напредак људског друштва. Ето ту, господине, у истраживању тих правилних услова за живот друштва — државе и у придржавању истих стоји морал, али не у вашем намештању удова. И морал помаже наука а не требник и удови.

Или нисте знали или нисте хтели да нам покажете истинити морал ваљда зато, што сте хтели у тумачењу удова да нам и даље протумачите како су они, то владино тело, та бирократија моћно средство за подржавање морала, дакле и полиција и жандари и шпиони да су за подржавање морала бар у Србији нужни. Паде ми на памет како је овде један коњски лекар искао службу за лекара људи, и на примедбу неког бивши начелник салитета одговорио, та добар је и он за овде. Тако и ви држите господине, за овај народ подноси све, и протуве из турске или истерани ђаци и каплари да проносе и чувају морал по земљи. Погледајте чиновнике полицајске, који највише с народом посла имају, и распитајте за плодове њиховог и свег вашег бирократског морала.

Но ви и опет тврдите да се тако одржава морал: „Кад влада Аргусовим очима и са свом одсудношћу своје законите надлежности пази на сваки покрет сваког члана администрације, кад она увек бди над сваким делом сваког слуге државног, ма у каквој засебној струци иначе био, кад она никада и ни под којим условима и приликама не допушта, да орган управе згази у неморалност, да он себи дозволи и најмањи сумњиви поступак, — онда — али само онда влада схвата потпуно своју дужност, да свецело на развитку народног морала ради и одговара најсветијим интересима народним“.

Да, господине намесниче, ово је круна бирократског убеђења, али у исто време и најужасније начело, које човек може имати у односу на људско друштво. Прости крволок је бољи, јер он очито ради зло, и свет се лако спасе од онога зла које лако види, но ви сте још гори. Онде, где ви родно рад и „[illegible] у то, пуку и њене истине — право закона [illegible] средство за подржање правог морала да поставите, ту ви просто рећи остављате шпионство и тиранију као једино средство вашем државном и друштвеном моралу. Ви хоћете да се ваши органи шпионишу, па наравно и други, ви пазите Аргусовим очима да нико нерадн сумњиво, т. ј. оно што ви не налазите за добро па ма ви и наопачке радили. Подлост!

У име морала октроишете шпионство у земљи, које побија поверење међу људма, затире частољубље, и хоћете да терате свет да се клања подлости што ви плаћате и тражите услуге шпиона и лажљиваца. Па знате ли, господине, шта бива од народа, који изгуби понос поштења и частољубље човечанско? Ви сами велите, пада у понор катастрофа, не то господине но пропаст бива! И ви то узакоњавате у земљи као морално.

Онда није чудо, и ево је јасно као дан заиста, но не што сте ви рекли, „да од природе и карактера свецеле управе, свог административног тела, зависи млого, одвећ млого јавни правац у осећању народном“, не то господине, већ је јасно као дан, да је наш народ пао у немар спрам свега што је добро и племенито, изгубио је понос мушки и домаћински, љубав сродну и пријатељску, — погледајте деобе и копилад, убиства и крађе по народу како се с дана на дан множе. Да, изгубио је народ добро, а гле каишарлука, варања, грабежи, интережчилук, све су то плодови вашег тог бирократског морала.

Зато Србија за 50 година те своје бирократске управе није ни педља напред коракнула, но натраг и споља и изнутра. Сав живот државни то је само борба интриганских партија, самољубивих чиновника и лифераната, — таквих лажних пророка лажног и несрећног морала. И заиста је тим вашим моралом „целог админи-

Подлистак „Панчевца“.

„МЛАДА СРБАДИЈА.“

„Лист уједињене омладине српске за књижевност и науку. Издаје уједињена омладина српска.“

Недавно ја сам у „Панчевцу“ изјавио да се не слажем ни са правцем ни са садржином омладинског листа. Моја је изјава била веома кратка и напечатана [illegible] бадије“ [illegible] било и- [illegible] ј скуп- [illegible] е данас [illegible] донде [illegible] м да је [illegible] ка и су- ва изјава породила мишљење о мени које нисам желио ни очекивао. Један брат из „Грађа“ у допису у „Застави“ пребацује ми надувеност, па ме позиваље да критикујем опширније омладински лист, кад сам се већ усудио да са „циришке висине“ проговорим опширније о њему. У последње време ја сам имао прилике да чујем и јавно и приватно много горе и црње осуде мога рада; приписивале су ми се побуде много кривичније но што је „надувеност“ или „младићска сујета“ и „незрелост.“ Шта је томе узрок ја за сада нећу да казујем, само ћу да приметим ово: ако неки човек или нека партија мисли о себи: „само то што ја радим то је добро, племенито, патријотично и т. д. све што ради који други а не слаже се са мојим радом то је хрђаво, подло, непатријотично и т. д.“ — то с таким људима не помаже никакво објашњавање. Такви људи могу ми приписивати намере и побуде какве им год драго; против такве пресуде, која је израз увређеног самољубља, ја нити могу нити хоћу да се браним. Такве пресуде сваки поштен човек презире. Оволико што се тиче моје личности. Сад на ствар.

Омладина је једном изрекла, да „на основу истине а помоћу науке утврђује и унапређује своју народност“ т. ј. младо српство жели да распростре знање по народу, да народ изобрази, а кад га изобрази, онда ће српски народ бити утврђен у својој народности и имаће тврда темеља за свој даљи развитак. Ради распростирања истине (знања, науке) омладина је решила да издаје свој сопствени лист, о коме ја сада говорим. Разуме се, нужно је било напред решити какво је знање најпотребније српском народу и према томе удесити програм листа. У „приступу“ ево шта је уредништво Младе Србадије поставило за програм листа:

1. Историјски развитак и савремени значај и правац наукама.

2. Шта се сматра у којој науци као нерешено питање и шта се све предузима да се реше таква питања.

3. Шта је у свету у опште и у Срба посебице учињено, шта се чини и шта још треба да се учини за јавну просвету и за примену наука на потребе, на радњу и на живот човочански.

4. Лист Млада Србадија доносиће преглед и критику важнијих књижевних и научних производа.

5. Српска и словенска књижевност и књижевна узајамност биће предмет особитој нези у омладинском листу.

6. Чланке и дописе о свему што се предузима и догађа на пољу народног и људског напретка; о свему што пречи пут и смета као и о свему, што иде на олакшицу народа и света.

7. Поучне и забавне саставке и преводе удешене према потребама нашег народног живота.

8. Преглед свију савремених догађаја на међународном пољу, што је вредно и нужно да и Срби за то знају.

9. Кратке белешке о свему што се изумело и пронашло за олакшицу и усавршавање народне привреде и народног живота.

10. Извештаје о скупштини уједн. омладине и т. д.

11. Лист „Млада Србадија“ служиће и као орган уједињених српских трговаца и уједињених српских певача дотле док се за те заједнице нарочити органи не оснују.

12. Народне школе и народна позоришта биће предмет особитој бризи у листу омладине српске. Уређење школа као и сваку школску књигу и свако ново позоришно дело и представу проматраће и оцењиваће „Млада Србадија.“

Ето то је програм [illegible] листа. Ја не ћу говорити ништа да ли би овај програм требао да буде други или не. Ја га узимљем ов[illegible] какав је, и [illegible] њему обећава уредниш[illegible] веома је много. Да сравним како стоје два прва број[illegible] према омладинском програму. С почетка говорићу у о[illegible] о садржини и правцу пр[illegible] два броја.

Тачка прва говори да ће „Млада Србадија“ говорити о историјском развитку и савременом значају и правцу наука. Ова тачка заслужује особиту пажњу. У данашње време наука заузимље у народном животу са свим друго место но што беше још у прошлом столећу. Научени педанти затворени у 4 зида живели су цео век закопани у прашњавим архивама, радили су „за науку“ не обраћајући пажњу да ли је њихова „наука“ потребна људима. Они су говорили „наука је ради науке“ а не ради људи. Данас напредни наштај проглашава „наука је за људе.“ Наука која је људима непотребна не треба да постоји. Човек је узео своје лично (субјективно) мерило: „потребно“ и „непотребно“ и њиме цени која наука заслужује људске пажње а која не. Говоре обично: „свака је наука потребна“ или „нико не може напред оценити каква ће научна истина бити потребна а каква не“ и тако којешта. Ама

стративног тела“ и доведен народ да осећа оно све, што бирократија у шестокласном писарству, четворокласном чланству и начелству осећа, па да и онако ради као и она.

Заиста, господине, само је један чиновник и то из кнежевине Србије могао овако што подло да напише и да да оваку отровну храну овом несрећном народу, кога смо ми што смо фракове и цилиндре, мундире и кокарде и ордене из Европе за народне паре донели, отровали и осакатили тако, да он данас, после 50 година слободног бајаги живота, нема ни толико снаге да себи помогне и избави се од свог зла, које га све ближе к пропасти моралној и материјалној води; а камо ли да према свом положају заузме оно место бар у истоку Европе међу браћом, које му и географски и етнографски а

треба да се добро разумемо. Човек, који има у џепу само форинту, он ће најпре гледати да купи хлеба и друго што му је најнужније за јело, а не ће пити шампањер. Онај који има у џепу 1000 ф. може дабогме пити и шампањер и купити златан ланац и друге скупоцене украсе. Један од првих јевропских научењака Х. Спенсер говорећи о томе „које је знање најважније“ *) вели да је код дивљака обичај да се пре старају за украсе по за одело, најпре задовољавају своју сујету а потом своје потребе. Ово дивљаштво, вели Спенсер, огледа се и у данашњем јевропском друштву свугде па и у васпитавању деце. Не старају се да васпитају децу за живот већ за моду; „отац се стиди, ако му син не уме да изговори правилно грчку реч „Исагенија“ а не стиди се ако не зна најобичније појаве из природе.“ Ово што важи за Енглеску важи и за нас. Код нас од толико година постоје „учена друштва“ која ђоја раде на „српској науци“ и од толико година она ни толико не урадише да стеку публику за своје списе, већ народ мора да печата њихове списе и још да им даје награду за рад, који је народу сасвим непотребан у данашње време а може бити не ће му никад ни требати. У Београду подигоше „народно позориште“ за задовољство богаташа београдских (јер сиротињи није до театра) и то из народног џепа и издржавају га опет из народног џепа а у српском народу који је огромном већином земљоделски, нема ни једне једите земљоделске школе. Хоће да развијају „естетично осећање“ у народу, који нема да се честито хлеба наједе? Зар то није дивљаштво, што га проповедају српски „научени“ цивилизатори, који испеваше толике химне оснивачу позоришта у Београду? Ја бих радо видео ту господу шта би радили, кад би им ко ставио на избор: ручак или „естетично наслађавање“ у позоришту? (претпостављам да су гладни).

(Наставиће се.)

*) Х. Спенсера: „Васпитање физично, умно и морално.“

НАРОДНА ПРИВРЕДА.

О развитку занатлијског и земљоделског кредита.

(Наставак.)

Да би се стало на пут назатку заната и земљорадње у садашњости, препоручујемо начело самопомоћи.

Основи тога начела јесу ово: Сваки је човек дужан, да своје потребе намирује сопственим радом и употребом својих рођених сила, да се дакле у себе самога поузда и својом сопственом снагом себе одржава. Кад то појединоме није могућно да учини, било због оскудице у средствима било због слабости своје сопствене радне снаге, онда је нужно да више њих удруже

да саставе задружну целину ради

аједничке задружне цели. Онда ће

остићи то, што сваки за себе није

да постигне. Ово важи особито у

, кад је потребно да се оскудица

накрми употребом кредита, који је у стању да створи капитал и онде где га у први мах није било. Од државе се само то иште да не смета и да се самовласно не уплеће у природни развитак економскога живота, иште се даље то, да су сви равни пред законом, да сви имају удела у законодавству, да је пореза умерена, правична и на подмирење народних потреба употребљена, да се у производну снагу народа не дира и да се за просвету народа стара.

На основу овога начела задружне самопомоћи може се садашња генерација испод јарма машинске индустрије и капитала извући и будућност своју мирним путем осигурати.

Начело самопомоћи може се двојако применити у економском животу: прво на умножење фонда знанственог, а друго на умножење фонда материјалног, т. ј. на то, да се до што већег знања, науке, изналазака итд. дође и да се то примени на рад, а друго, да се што више материјалних средстава, новаца или кредита, набави. На великој индустрији видимо да се служи са та два средства. Њој стоји на расположењу знање и новац. Фабриканти и у опште велики индустријалци бивају сваки дан богатији, јер резултате научних испитивања докучују и разне проналаске у техници, механици, хемији итд. у својим фабрикама примењују. Исто тако велика индустрија путем кредита до новца долази.

Кад се она на тај начин помаже и богати, зашто не би могли тако исто радити занатлије и ратари? Сваки за себе није у стању то да постигне, али удружени могли би врло лако да себи прибаве и знања и новаца.

Што се тиче знања, које би имали наши ратари и занатлије себи набавити удруженим силама, о томе ћемо овде само узгред говорити, почем нам је главна намера да говоримо о томе, како ће се доћи до новаца.

Без знања је и новац излишна ствар. Капиталисте би са самим новцем поскапали од глади. Новац ваља оплодити знањем. Овога је пак у наших занатлија и ратара одвећ мало. А томе се није ни чудити, кад знамо како су се до сад код нас изучавали занати и земљорадња. Изучавање је то онако исто као што је било од памтивека, а такво изучавање не може ни из далека одржати међан са данашњим изучавањем заната и земљорадње на западу, које основано на научним испитивањима и на највијим резултатима тога испитивања. Занати земљорадња могу данас постојати и напредова само уз примену природних наука, а на и уз примену хемије, анатомије, физиологије механике. Без тога ако се што и ради, ради слепачки и за невољу. Није дакле чудо, што наша сирова производња иде у натраг, није чудо ако се „неисцрпими“ Банат на једанпут исцрпи и ако његови земљорадници временом дођу до просјачког штапа због непознавања природних закона, по којима ваља земљу обрађивати. Није ни то чудо, што се нашим прерађевинама (занатлијским производима) пијаца све већма сужава и што су фабрични производи преотели мах и поплавили сва наша тржишта.

Опасност пропасти прети и једнима и другима, а са чије кривице? У пола са наше сопствене, јер се ни мало не побринусмо, да удруженим силама станемо на пут поплави велике фабричне индустрије и да удруженим силама дођемо до оних истих средстава, с којима и она чуда чини и светском радњом овлађује, да прибавимо себи нужна знања и к томе новаца.

Али нас казни данас наша рођена глупа бесвестица. Ми смо се више старали за луксуска знања, него за она, која су нама потребна. У место стручних школа за земљоделство и занате, ми смо подизали „хуманитетске“ гимназије и „догматичне“ богословије, учисмо се ту „појезији“ и „риторици“, лупасмо главу око велеучењачких будалаштина и пунисмо мозак олимпијским боговима и богињама и њиховим безобразним и срамотним ашиковањем, у место да имасмо школа, где би нам се дечица учила, како се земља оре, како се вино прави, како се кућа гради, како се кожа чини итд. Да смо којом срећом с тиме почели, у место с „трипостасним“ мудровањем по богословијама, данас се заиста не бисмо тужили на материјално и морално опадање, не бисмо се тужили на ширење пролетаријата међу нашим ратарима и занатлијама, наши произволи не би били

на европски
вино и наше
иностранство
товати по бе
ђинске фабри
онда доспева
скупе новце.

Срећа би била велика и то, кад бисмо дошли до увиђења бар данас, да смо до сада били на кривоме путу и да смо у просвети народној најмање пазили на ред потреба народних. Али жалост је, што се и данас с тешком муком крчи пут овом увиђавању, јер да се бар од чести увидело, шта је збиља потребно народу, до данас бисмо ако ништа више, а оно бар једну земљоделску или једну занатлијску школу имали. Но код нас се и дан данашњи о свему другом — па и о зидању резиденција и одређивању плате владикама и патриарсима — већа брига води него о подизању поменутих школа. Ово се друго, поред свега кукања и нарицања над материјалном пропашћу народа, сматра још као ствар од секундарне важности. Као у свему осталом, тако и у овоме морамо се при крају тешити „надањем,“ да ће пробуђени дух наших занатлија, којих је интерес у овоме питању на коцки, скорим ствар у своје руке узети.

(Свршиће се).

—в **Панчево**, 13. јуна. Последња 2—3 дана имадосмо доста добрих довоза. Трговина са храном све слабија бива, као што је то обично сваке године у ово доба. У место тога живље је пропитивање за местну потребу, на име у житу и наполици и ове се врсте брзо куповаше. Данас је ценовник овај:

ЖИТО ф. 8·60 — ф. 9·— ф. 9·20. — НАПОЛИЦА ф. 7·50 — ф. 8·— КУКУРУЗ 5·60. — ЗОБ 4·20 — 4·30. — РЕПИЦА 13·—

НЕК СЕ ЗНА.

Под том рубриком изишао је на јавност у 44. броју „Панчевца“ о. г. мотивовани предлог г. Панте Поповића заједно са одлуком збора српских учитеља у Панчеву донесеном у седници држаној 26. Маја 1870. под бр. 34.

Како се та ствар мене тиче, то хоћу да рекнем шта ја о њој мислим.

Збор српских учитеља у Панчеву као да не види ствари, с којима би требао да се занима, те је кроз цело време свог дојакошњег трајања наопако тумачио нужду свога бића; јер прваша сврха збора била је та, да се чланови његови узајамним поучавањем и договарањем унапређују у педагошкој струци; а не — да збор друге осуђује.

Одбијајући од себе денунцијацију, што је служила за мотиве предлогу г. Панте, држим, да ме је збор о погрешно) мњење, да ме збор из своје средине искључити не може с тога, што сам ја по своме положају чланом збора постао, а тај положај може само онај изменити, који је мене па и све чланове збора у тај положај поставио.

Толико у своју одбрану! У осталом време ће показати, ко је на кривом путу.

Но не може ми се, а да се не зачудим г. месном управитељу, што је решавао и што је допуштао, да се таково што на збору решава. Зар нема пречих ствари? — Та ено у II. разреду женске школе код св. успенске цркве још и дан данас сјачу у глас кукавна дечица цело једанпут један, вјерују, десет заповести божији и девет црквени, и т. д. Одговара ли тај средњевечни поступак данашњој методици? Ја држим, да не одговара, и да се тај поступак у Швајцарској најмање употребљује, јер он децу само заглупљује, а не унапређује. Ту треба поуке; то треба уклањати, то гвозденом енергијом управљати! Ал —

С глава риба омрди!

У Панчеву 13. јуна 1870.

Тома Мирч.

ДОМАЋЕ ВЕСТИ.

(**Бирачке листе**). Ових дана дође нам до руку неколико позивница за бираче новога вар. представништва и ту опазисмо на први поглед да се означени датум са даном бирања не слаже, јер нити 22. јун пада у уторник нити 24. јун у четвртак. Ми не ћемо овде да испитујемо да ли су те позивнице хотимице или нехотице тако нетачне изишле из магистрата, само овим обраћамо пажњу нашим бирачима на ту погрешку и јављамо им уједно, да ће у овоме листу у четвртак 18. ов. м. изићи опширно и тачно обавештење о томе, која класа бирача и у које време на бирање доћи има.

СТАЊЕ ВОДЕ.

На Дунаву	код	Панчева	у	петак	11′	0″	0″	над 0
„	„	„	„	суботу	10′	9″	0″	„ 0
„ Тамишу	„	„	„	петак	6′	4″	—	— —
„	„	„	„	суботу	6′	1″	—	— —

РЕД ПЛОВИДБЕ.

Из **Панчева** у **Београд** и **Земун**: два пут на дан, у **10** сати у јутру и **4** и по сата после подне.

Из **Панчева** у **Базјаш** и **Оршаву**: понедеоником, (по крај српске обале) и четвртком у јутру.

Из **Панчева** у **Базјаш** и **Градиште** покрај српске обале: понедеоником, средом и петком у јутру.

Из **Панчева** у **Пешту**: петком после подне.

Из **Земуна у Пешту**: сваки дан (осим петка) у **7** сати у јутру.

Из **Земуна** у **Сисак**: суботом у јутру по доласку оршавске лађе.

Из **Земуна** у **Сегедин**: недељом и четвртком у подне.

Из **Београда** у **Шабац** и **Брчку** преко аустр. **Митровице**: средом у јутру.

Из **Београда у Шабац**: понедеоником, средом и петком у јутру.

КРЕТАЊЕ ЉУДСТВА У ПАНЧЕВУ.

Од 6. до 12. јуна 1870.

Венчани:

1. Никола Аврамовић, чизмар, 26 год. стар, у први брак са Милком, 28 год. старом удовицом. †Ђурђа Продановића. — Константин Чокић, колар, 21 год. стар у први брак са Милицом, 23 год. старом кћерју † Петра Ристића. —

Умрли:

1. Василије Станисављевић, тежак, 25 год. стар: од суве болести. — 2. Стеван, 17 год. стар син сомборског трговца Арона Бериħа, удавио се нехотице у Тамишу. —

Мушких: 2; женских: 0.

Код Немаца протестанта: рођ. 0. венч. 0. умр. 1. —

Код Немаца католика: рођ. 2; венч. 0. умр. 0. —

ИСПРАВЦИ.

I.

Од г. М. Хр. Ристића, посланика на народном сабору у Карловцима, примилисмо доње писмо, које као исправак врло радо пуштамо у свој лист. Надамо се да нам поштовани г. посланик не ће замерити, што смо из тога писма изоставили неколико редака, који се не односе на ствар, него на личност, која нам је поменути телеграм послала. Писмо гласи овако:

У Ср. **Карловцима** 10. Јуна 1870.

Поштовани госп. уредниче!

У цењеном вашем листу „Панчевцу“ број 46. год. II. 7. Јуна 1870. неки мени лично познати господар телеграфише, да сам ја кукавички од гласања на устројство при трећем читању утекао.

Изволите ово моје изјашњење у цењеном вашем листу мојим бирачима саопштити, да ја, који сам за то устројство при специалној дебати гласао и за начела се његова борио, а даље по моме грађанском положају и по мојој савести никога се не бојим, нисам од гласања кукавички умакао, већ случајно отсуствовао.

Примите моје високопоштовање с којим, повторно умољавајући да се ово моје отворено на вас писмо штампа зарад умирења мојих 50.000 бирача,

Остајем вама искрени

М. Хр. Ристић.

II.

Од нашега П....—ка дописника из Карловаца добили смо овај исправак:

У 29. седници поткрала се погрешка. Где долази: „Прота Бранковић предлаже, да у место речи: „„који има пуне 24 године““ дође: „„чуство народности у себи имајући,““ ту треба овако да дође и да се исправи, да није прота Бранковић то говорио него:

„Прота Влаховић од Кикинде предлагао је, да у место речи: „„који има пуне 24 године““ дође његов исправак: „„чуство народностиљубија у себи имајући““ (на које цео сабор прсне у смех, а прота од Кикинде збуни се, размахне рукама), та да, онако, који је пун чуства народностиљубија““ — и тако је сиромах 5 минута сабор весело забављао, што је баш добро дошло, јер сабор беше већ уморен и тако му у смеху викнуше у два маха „живео“.

У Карловцима 10. Јуна 1870.

П . . . . . — к.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА.

Г. Ђорђу Јовановићу у Бечу. — Молимо да доплатите још 75 новчића, јер лист стаје на четврт 2 фор. а ви сте нам послали само 1 ф. 30 н.

Г. М. Н. у Земуну. — Сувише је местна и незнатна ствар.

П....—ку у Карловцима. — Манастирске рачуне штампаћемо у подлистку. И за оно друго биће места. Што се тиче оног фаталног чланка, жао нам је да је рђаво протумачен и да му није докучена крајња цељ; о томе ради објашњења више у писму.

Одговорни уредник **Јован Павловић**.

ОГЛАСИ.

Објава лицитације.

С допуштењем ц. кр. државног министарства од 9. априла 1870. од 10. бр. 2138 држаће се 12. Јула 1870. по новом стилу пре подне у сатнијској писарници у Сакулама лицитација због продаје тамошњег стана за официре од управе бр. 260, који износи с кућом и двориштем заједно 555 квадратних хвата.

Као прва цена извикаће се износ од 1200 фор. а. вр., што га је понудио закупник крчме Тодор Петковић; ближи услови лицитације могу се у Сакулској сатнији дознати.

Од ц. кр. нем. бан. гранич. пуков. управе у Панчеву 19. јуна 1870.

1—1 **Шестак**, пуковник.

Објава.

Усљед учињеног уговора са првом српском банком у Београду прима од 1. Јула 1870 по новом календару подписани завод златне и сребрне новце свакојаке врсте као улоге на укамаћењс, а враћа исте по уговореноме року одказивања у здравим цесарским дукатима.

Сва ближа извешћа даје

(2—15) Панчевачка штедионица.

Оглас.

Ради давања више на овдашњима државним зградама предузимајућих се оправака из грађевинског предлога од 1869 и 1870 год: одредило је цр. кр. 23. војна управа у Петроварадину са издатом одлуком од 4/16 Јуна о. г. N. 3918 повторителну дражбу, која ће се 22. Јуна о, г. пре подне у 9. сати у мађистрату држати, и на коју се подузимачи са 10% сигурницом снабдевени позивају, да изволе при истој учествовати.

Поменуте грађевне радње су са следећим ценама предрачунате; као:

зидарска радња са градивом. .	294	фр.	19	кр.
дунђерска	91	„	34	„
етоларска.	155	„	77	„
браварска	127	„	16	„
бојадисарска.	34	„	32	„
стакларска	87	„	12	„
бакроливца	92	„	79	„
Свега	882	фр.	69	кр.

До рока дражбе примају се и по пропису састављење писмене понуде.

Предрачуни и дражбенска условија могу се у варошком грађевном уреду видети.

У Панчево, 9. Јуна 1870.

1—2 **Од ц. кр. општ. мађистрата.**

Продаја дрва за гориво.

На пашњаку иза стрељане пред ловачком капијом има у свакој количини сува војловичка церова дрвета на продају; дрва су најбоље каквоће и изванредно добро у хватове сложена; један хват стаје 12 фор. а. вр. Више се може разабрати код г. П. Кранчевића.

2—3 **Г. Ламбовић.**

Оглас.

Зејтин од масли... најјевтинији за јело и сваку потребу, капља из најлагородније маслине, који је тако фини као сваки бадемски, добива се у великим флашама по ф. 1 70 флаша, у првом земунском стовариштy Константина Петровића, петроварадинска главна улица број 39.

Будући да притежатељ поменутог стовариштa овај зејтин некупује у Трсту но искључиво само у оним пределима, и то лично, где такови најфинији произлази; као опште позната места **Лука, Ливорно и Генуа,** исти је ово дана из тамошњих места а такођер и зејтин овамо приспео, јамчи да је роба изврсна, чиста, к томе ничим немешана, но природна, јербо је у присуству његовом од најодабраније маслине оточено и у бурад ливено; ако се не би купцу допало, то је горе наименовано стовариште приправно робу натраг примити, а новце повратити.

Исти је зејтин и од самих лекара (доктора) као и од лекарника (апотекара) припознат ради његове доброте и чистоће, зато га и у свим струкама употребљавају, а такођер и велики број породица и гостионица за јело, јербо су се осведочили не само о доброти и чистоћи но и користи истог зејтина. Купцу од 25 флаша по 1 ф. 65.

У истом стовариштy моћи ће се временом од најизврстнијег и најпростијег и у бурад добити. 1—3

Од падавице (велике болести)

лечи **преко писма специјални лекар** за падавицу доктор О. Килиш у Берлину, сад: Louisenstrasse 45. — Излечио је до сад њих преко стотину. 11—38.

КУЋА за издавање. У ленгеровом сокаку, до куће г. подпуковника Стојковића има квартир под бр. 451. од 1. Октобра по новом календару за издавање. У њему има 4 собе са кујном подрумом, таваном, бунаром, пространом авлијом и баштом.

За услове и погодбу ваља распитати код браће Максимовића. 2—3

Оглас.

У нашим мешовитим трговинама у Алибунару и Карлсдорфу потребујемо 2 шегрта од добрих родитеља.

Мита Искрић
Алибунар.

Александар Искрић
Карлсдорф.

1—6

Вересионичка заједница панчевачке штедионице отпочиње 1. јула 1870. по новом календару своју радњу, и могу од истога дана сви они, који су међу тим обвезницу потписали и у гарантни фонд уплатили, од одобрене им личне вере употребљење правити.

Уједно се јавља, да се и даље пријаве за приступ у исту заједницу примају.

Панчево 12/24 јуна 1870. год.

Одбор верес. заједн. панч. штедионице.

1—1

Штампарија **Г. Раужана, Кифера** и **Шмалбаха** у Панчеву.

Српски народни сабор у Карловцима.

(Продужење XXX. седнице.)

Беговић вели да ће потпуно његовом становништву одговорити, ако буде баш праведно одступио од досадањег обичаја да свештенство само себе бира Милому је вели да види да и високопреосвештени епископ вршачки признаје да би пристао да народ бира али само да је половина свештенства (Емилијан се врпољи) само то не стоји да кад би народ бирао да онда црква неби заступљена била, (Кенђелац се продере: неподмећи ти мени! — шта ми подмећеш, — жагор — смеј (подмеће, не подмеће) — Беговић наставља: јер тоје код нас јасно штаје црква и ко сачињава цркву Емилијан вршачки продере се „не надрцој“ смеј жагор, он сам за себе нешто говори што по наши веле гунђа (смеј). Беговић погледа га сажалително и настави достојанствено — јест миломи је да се овде једном од његове преузвишености изрекло „да је народ српски велики господар“ и јест, дакле ако тај народ тај велики господар једном изабере свих 75 свештеника ја би им рекао добро дошли, а исто тако ако би изабрао свих 75 световнога реда опет би им рекао добро дошли, јер би их је народ бирао, за исправак је Милетића (живео) (Поранештерњак Милутин од Раванице — врпољи се љуља се на столици. —)

Милетић разјашњава свој исправак.

Паранештерњак тако звани игуман Милутин од Раванице, вели да је за исправак Милетића да народ бира свештенике јер у том налази гаранције за свештенство (Емилијан од Вршца намргоди се к њему) што се не ће за њих моћи рећи да су као сталеж ту, него су као посланици народа, пак ће и цркву заступати боље и слободније, а то ће опет још и то учинити те ћеду се свештеници трудити да они и за себе и за народ буду (Емилијан нећка главом) — паће тако онда и бирани бивати — та ја то знам из искуства (Емилијан од Вршца сам нешто полугласно говори) и мене је двапут бирао народ за заменика на сабор у Загреб, (Надзорник Емилијан наједанпута продере се: не спада овамо — не спада овамо — на ствар-грохотан смеј) Милутин од Раванице наставља — ја сам говорио из искуства и баш к ствари навео, — доказ (Емилијан га збуњује виче: лепо! лепо) — а остајем и подпомажем исправак Милетића. Живео, — (Емилијан од Вршца врти главом.)

Иса Павловић побија пештерњака Германа од Гергетега и доказује да је он хрђаво схватијо, јер ово није Interessen-Vertrettung — то треба да је чуо штоје Др. Милетић нагласио да је свештенство у сабору у неку руку као стручњаци, а друго сасвим је јасна ствар да је боље гаранције за свештенство, кад их народ бира нуз световњаке и то много више него кад их свештенство бира, јер онда неће бирачи из народа као кад су сами свештеници подлећи упливу части.

Ристић: још јуче су били разлози наведени за ово, и ти су ме побудили и опредјелили да говорим, истина је како ми сматрамо цркву — то су онда два сталежа, али нама нису свештеници Брамини, него су из народа и имају с народом један интерес, ја неразумем шта хоће г. Пештерњак, Герман од Гергетега — та интерес то је захтев материјални или морални, дакле његов је главни интерес да чува и учи догме, то је дакле интерес који се неће повредити кад народ свештеника бира; ако материјалне интерес онда опет невидим да смо повредили интересе материјални ако народ бира свештенике.

Дакле то тврђење пештерњака из Гергетега нема никаквог ни логичног смисла; за Милетићев је исправак.

Андрић. Та свештеници имају свој интерес, та да, ми смо за то ту да заступамо наш материјални интерес а народ нека свој заступа, а не да дира у наше, ми се морамо бранити (смеј) тако је за 5 минута које шта бенетао, да су му се смејали.

Кукић вели да је за Милетићев исправак али казује даље да општине нису на једном ступњу изображења, бдриче свест општинама и народу, велећи, да су варошке општине свестне а друге не, јер и при саданьим изборима свест варошких општина решила а не за оне за које се бира. Вели да честит свештеник у покваренoj општини неможе да стече поверење, јер вели ако не пије с њима, онда они не имају у њему поверења, а ако с њима пијанчи онда није честит свештеник и тако ће увек они, који с њима буду пили и гостили се, поверења добити, а не добри свештеници (није тако, није). Желио би само, да се рекне: уз исти број т. ј. да се у једном кругу одреди колико свештених толико и световних бирача, иначе добићете што нисте жељни, (није тако, није, смеј).

Др. Суботић вели страше се ако се прими Милетићев предлог и учини се тај корак напред, да неће добро бити. Али он се не страши, јер је и код Евангелика тако па није зло. Повлачи свој предлог натраг (живио).

Надзорник Емилијан од Вршца вели да говори као надзорник (епископ) па онда говори о свом браминском положају, делећи народ и свештенство, вичући у говору: моја црква, моја црква, и позива свештенство да не гласа. Вичу му није слободно притисак чинити. Емилијан виче: ја тако хоћу (смеј, жагор, врева ред; ред притисак).

Никанор надзорник од Пакраца, вели, да није Емилијан од Вршца тако мислио, него као да их опомени, да жели.

Беговић: ваша жеља наша заповест, досад тако беше, вичу и други свештеници нато, (врева жагор).

Пештерњак Гедеон (Цветић) од Месића устаје — тишина, говори: ја се изјављујем, да услед пресије мога надзорника Емилијана од Вршца гласам за редакцију са исправком г. Милетића (бурно живио). Емилијан се врпољи.

Никанор надзорник од Пакраца, бранећи начело браминско лоћиком јежовитском равно Емилијану изјављује се за Пештерњака Германа од Гргетега велећи на послетку „али кад они (т. ј. свештенство) хоћеду да их народ бира а не као што их ми бранимо, — просто им било (смеј) они ће њима живити — они то хоћеду“ — али вели даље „пустимо по предлогу Германа од Гергетега калуђере на сабор да се заступају — јербо ако небуду на сабору заступљени могу се они противити.“ —

Пештерњак Теофан од Бездина вели из разлога који је Никанор од Пакраца навео и зато што је наш сабор онај који бира каноничног старешину цркве и гледе начина избора, пак баш из разлога Кукића пристаје за редакц. уз исправак Милетића (питају га ко ће да бира) народ да бира и свештенике. Живио.

Секулић вели ако је начелно онда смо прешли (начелно-начелно) дакле да умирим г. Пештерњака Германа од Грчетега — велим ја њему — нека се небоји јер ако буду стручњаци, ваљани и честити заиста ће их народ бирати, брани народ против погрде Кукићеве, вели ено показао је народ избором једног свештеника уместо световњака јели свестан, и ево ко може рећи да јесте, — јер да народ није свестан, он би се дао повести за којеким, а неби слушао што пријатељи народа говоре; за исправак је Милетића.

Милетић побија пештерњака Германа од Гергетега који вели да је овде заступство интереса; карактер се интереса брише кад кажемо да га народ бира, а општи интереса треба да су општи и једнима и другима без разлике. — Што вели да смо половични на то му само одтоварам, да кад хоћемо што ново да узмемо и уведемо, а он оно и сви његови вичу без разлога, — ето ови незнају за Тридиције, — за обичаје, него ето скоком иду а скока нема у природи и шта тамо још нема, а кад на то све обзир узмемо онда опет вичу: Ено полутана, полутани неће да одлучно иду, — а ја истину да кажем волем по вашем мњењу бити и полутан, него да оно узмемо што ви хоћете т. ј по старом да ви свуда за вас се постарате, (живио.)

За тим побија Кукића, вели: ви канда смелисте запети за избор Карловаца — али дао би Бог да се увек овако у Карловцу ради, Карловац је звезда преодница и за целу крајину и заиста су све оне општине свеске, које су их послушале.

Што се ипак надзорници боје да неће свештенство бити заступљено, одговара свештенство нека буде добро честито и ваљано, нека стече себи поверења пак први ћу му рећи евала. — Надзорнику Емилијану од вршца ни је вредно одговарати а што се по Никанору од Пакраца монаха тиче, да ће доцније доћи, дакле нећу овде ни одговарати, него само нато још имам да одговарам да свештенство није овде само информативно него баш са правом решавајућим, препоручује свој исправак. (Живио.)

(Гласајно, гласање.)

Председник стави на гласање редакцију а затим исправене, и тако се реши већином гласова, да се прими предлог Др. Милетића „да бирачи свештенички и световни за једно бирају заступнике за сабор“ са додатком Др. Суботића да се одбору устројство упути да према томе и редакцију измене.

Заврши се седница.

XXXI. седница држана у суботу 23. маја.

(Од нашега П.....-к дописника.)

Док се год код нас не уреде одношаји народа и свиленорухе господе као и друге власти према њему имаћемо увек оваких призора у седници каквих данас; ја вам истина немогу баш све рећи али колико се може, но бар вам могу рећи верно. —

Заиста чудних слика има у том нашем сабору и чудних призора; — кад се подносише записници и извештаји одбора за прегледање правних одношаја становништва Даљског-Боровског- и Бело брдског напрема српској патријаршији као властелинству, и о њиховој молби поради одкупа 7000 јутара од властелинства, — Барун Рајачић се врполио на столици и зверао око себе, те и нехотице, морадох да се сетим, покошеног сиротињског жита што га он као синовац патријархов у зелен покосити даде у Даљу и толико сиротињу огладн, — учини ми се да гледам јадног ворканића који слуша — овога наследника калуђерског, пак као шумар пуца на човека и погоди, а ови га се одричу и он робује две године дана, — пак онда се сетих запаљене субићеве колибе у патријаршеском риту — у запту скапавајуће марве Шајкашке, што немогу аги Барону да плате грдну глобу, што им је марва у патријаршески рит умакла врпољме; тог човека потсети и на 1848 годину — силну проливену крв и нехотице падоше ми на памет и оних 400,000 5% државних папира — што их сваки по толико-Виндишгрец-Јелачић — и патријарх Рајачић добили — за заслуге и крв народа, — а ови се сада у Баруна ваљда налазе, те с другима парама и с оним што је при издисању патријарха Јосифа из двора носио, ваљда је богатији од пола милиона, — те му се ваљда..... душа креће кад чује име Даља, Белог брда и Борова, над којима је негда пашалучио, — и нехотице морадох се насмејати кад ме један Ирижан, гледећи у њега запита „је ли истина да ће тај Барун ради опроштаја својих грехова, да оправи саборну цркву у Карловцима. — Може бити — рекох и зачудих се, кад овај глас и од других чух, — можда је зато и потегао то питање на сабору да му веће признање учини, — но ја неверујем. Он је од оних људи који недаду ни богу тамњана.

Свако место оличило је себе у својим заступницима, тако и ми Карловчани као и Бројани, јер Бројане ни једног нећете наћи да за народ гласа него за власт — калуђера, непевају њих бадава „ој Бројани силом натерани“ а исто тако и Кушевићијанер Стојановић. Данашња је седница показала да су надзорници Никанор и Емилијан — пуни једа, што им се деспотовање над народом из руку извлачи, — сирома Емилијан он је већ постао смешан са својим понашањем, Беговићу виче „молчите,“ он се заборавио ваљда мисли даје то Ћипра и Предраг његови собари кад је као аргус чувао од њиња....., али да то је било у Вршцу. Никанор опет позива председника да да гласа, и гледи да га увуче у вртлог партајни своји страсти — сирома Никанор — мисли с тимваљда наћи кључеве патријаршке, — ми му препоручујемо као и Емилијану и Герману пештерњаку и свему причту кандидациономе за патријаршески престол, да проуче добро последњу сцену из Јакшићеве сеобе србаља и то „најпаче“ — првосвештеника — пак се надам да ће се користити, да надзорници Никанор и Емилијан навалице не развлаче и несмећу а наши неки „доброжелатељи“ да неправе морске предлоге — више би се радило.

Но ово је школа и што даље биће све боље, а Баруна Рајачића у сабору добра је опомена, шта и како да народ располаже са својим добром.

Седницу отвара председник у пола 10 часова.

Бележник г. Павловић чита на позив председника записник од прошле седнице.

Пошто на позив председника нико примедбе учинио није, то проглашује председник записник за одостоверен.

Председник јавља сабору, да је на место Кушевића дошао његов заменик Стојановић.

Председник подноша записник одбора што га српско-народни расправни сабор од г. 1865. изаслао да испита право стање и одношај између патријаршије властелинства Даља и становника општина Даља — Борова и Белог брда, у погледу ораће и ливадске земље, што је ови на основу постојећег уговора уживају.

Упућују се петиц. одбору.

Председник подноси молбу општина: Даља, Белог брда и Борова ради нагоде са даљским властелинством у парницама око 7000 јутара земље, (у публики неки тијо роморе: ваљда „због покошеног жита у зелен“ — Барун Рајачић врпољи се —.)

Председник предлаже одбор ad hoc, који ће обе ове ствари испитати.

Ст. Ђурђевић предлаже да дође ово пред одбор за прешне ствари како би још за трајања овог сабора дошло на дневни ред.

Грчић потпомаже предлог председника.

Др. Суботић такође говори за одбор ad hoc, али је рад, да се исти други пут изабере. (Прима се предлог председника са додатком Др. Суботића да се одбор ad hoc изабере у првој седници што долази).

Више чланова општине Габоша моле да им се тужба против попа Љубомира Миловука од анонимних особа 10. маја ове године у име општине сабору поднесена, у препису изда (петиц. одбору.)

Чита се молбеница Шаренграда који моли сабор да се заузме за опстанак малих општина (петиц. одбору.)

Српска општина Вуковарска моли да јој се скине терет, те да се тамошњи протопрезвитерат укине јер немора тамо имати седиште и да се изведе редукција парохија у Вуковару премештајем протопрезвитерата (петиц. одбору.)

Председник јавља да је неким члановима сабора Јорговићу и Др. Пејићу дао дозволу за одсуствовање на 48 сати.

Узима се на знање. —

Др. Милосављевић подноси извештај Лазара Максимовића и Милоша Рајковог председника општине кулске, на тужбу Павла Херцега што је овај против оних сабору поднео (петиц. одбору.)

Славнић подноси молбеницу општине Карловца ради решења питања о подизању споменика Мушицком — на коју је циљ православна општина карловачка ф. 6948 скупила, пошто је то новац васцелог народа, дакле да сл. сабор реши како би се поменути фонд употребио.

Беговић: Карловац жели да се према народном прилагању реши, хоће ли сабор или општина управљати тим фондом. Он жели да сабор што пре ову ствар реши, како би се још ове године оживотворити могло. Држи да ова молбеница неспада ни у један одбор. Он жели да се то одмах претресе и да се сабор општини која то заслужује с тим поверењем обрати, и њој управо даде да они располажу са тим фондом а сабор да води врховни надзор.

Председник предлаже да се ова ствар упути петиционом одбору, с тим напутком да овај што пре свој извештај сабору поднесе (упућује се петиц. одбор.)

Грчић подноси молбеницу Черевића ради обављења свештеничке класе IV. на V. по њеној молби коју су патријару Самујилу 12. јануара 1864 године поднели (петиц. одбору.)

Др. Павловић подноси молбу Св. Петра ради редукције свештенства од двојице на једног са капеланом — петиционом одбору.

Беговић подноси молбеницу свећенства прве Банске пуковније протопрезвитерата Грижског у погледу дотације и уређења школа. (Дотац. и школском одбору.)

Извештач финанцијална одбора Јован Груборовић — ставља питања у ствари дневница и путних трошкова да сабор реши:

1. Дали да се плаћају дневнице оним посланицима који на 48 сати одпуст добијају.

2. Онима који на дуже време отпуст добију.

3. Заменицима посланика.

4. Како да се заменицима путни трошак рачуна.

Др Милетић предлаже, да се то врати одбору натраг с упутством да донесе позитиван предлог. (Прима се.)

Др. Суботић предлаже, да се финансијални одбор позове да поднесе сабору извешће о рачунима прошлог и овог сабора, како би се ликвидовати могли (прима се.)

Преседник предлаже, да се том одбору од стране управе фондова један чиновник дода. (прима се.)

Кирјаковић подноси исправак:

У четвртој алинеји иза речи „председава“ да дође: „при бирању епископа“ (то већ има! смеј!) „при уређењу дијецеза“ (онда је право народа ништаво! Смех! Посланици се згледају) — иза речи „не састави“ да се дода: „у осталом председник по достојанству заузима своје председничко место, може више пута реч повести и изјашњења поискати и своје примедбе чинити.“

Надзорник пакрачки Никанор вели, да се лане довољно дебатовало, те с тога хоће само неколико речи да рече. Речено је два председника, а у ствари је само један председник, јер почасно председништво њему није председништво. Зато кад је у ствари један председник, нек буде тај патријар, с чијим је достојанством скопчано председништво у синоду, апелаторији, „сљедователно“ и у сабору. Нема црквена сабора, где није митролит или патријар као „првенствујући“ (ово није црквени сабор као што га ви схваћате) у јерархији, председник. У Грчкој припадају синоду смешани предмети а митрополит председава. У Цариграду, где у синоду и световњака има, председава патријар. Пећски патријар који се управљао по грчком, био је на саборима после косова председник. То је право пренео собом Чарнојевић амо и у привилегијама утврдио. Вели, да дужности оне, које је Милетић приписао патријару према круни, влади и т. д. сваки члан сабора има, и по томе да је и изабрани председник у том истом положају у коме је патријар — председник. 25 минута говорио и развлачио. —

Л. Костић заступа свој исправак, исто тако Касапиновић и Кирјаковић. Овај вели, да својим исправком иде на то, да „спасе“ достојанство патријарха, јер би се иначе могло помислити, да патријарх у другим седницама нема посла.

Надзорник Вршачки.

Емилијан (наслони леву руку на штапину а десном дланимице то лупка о стол то је диже горе и гестира и често клања главом.) Лаце је рађено на овоме, па ево и „опет стварамо парламентарне обмане“ (Један глас: „најбоље као досад“); ствар је већ решена. Ви знате ко је председник сабора, па опет питате, а кад вам се каже онда опет велите, па зашто је комесар председавао. То је неслога учинила. Па ето где сада опет на то идете. Лане сте хтели једног председника а сада хоћете два, па као премудри ловци (о хо! о хо! то је подло подметање, на ствар — он звера и настави даље — после два минута протера овима), хоћете и неки одбор Беговић се насмене неприметно Емилијан прети прстом Беговићу и продере се, „ви молчите.“! — О хо! о хо! то је увреда и нападај народњег посланика — врева жагор — разговарају се изобразавајуга — после 3 минута настави он даље али елегичним гласом. Што смо добили аутономију, то није ваша заслуга, него је она по духу времена дошла (смеј). Немојте нам крњити наша права, лако је нами старцима одузети их (смеј). Потрудите се, да на основу привилегија добијете земљиште, где ћете моћи све те жеље испунити. Не само да вам не ћемо сметати, него ћемо вас у том раду потпомагати. (Време би било, до сада највише кваристе). Тужи се на „Заставу“ а по „внутреном осећају“ потпомаже Никаноров предлог.

Мандић вели, да је ово новација, и ма да је сабор неке новације већ увео, то је ипак ова тако замашна, да ће имати већину сабора али не већину народа за се, негодовање жагор, а дакле тако? — није истина! Етвеш говори није чудо (смеј). С тога потпомаже Никанора.

Л. Дожудић с патосом: носилац достојанства не сме бити проста лутка а најмање се може допустити, да се сведе на нижи степен. Њега гони проливена крв прадедова, да устане против редакције. Хоће да се бира заменик председнику. (Смеј) крв и редакција!

Др. Суботић: преосвећени г. Кенђелац говорио је „ви хоћете, ви иштете, и т. д.“ с тога моли епископа, да у посланицима не гледа личности, него начела, и да не говори „ми“ и „ви.“ Епископ је рекао, да је неслога довела комесара, који је узео председништво. Верује, да је неслога могла то учинити, али жели, да слога доведе председника од народа избраног на то место.

Права јерархије ми не отимамо, него бранимо право народа и хоћемо да му дамо то право, па ма га у чијим рукама, у световним или јерархијским нашли. (Живео!) Признаје да нису посланици извојевали аутономију, али нису ни они, који су се влади клањали; аутономију су извојевала она браћа по начелу, који су се излагали свему бранећи народна права. Што се Мандића тиче држи, да се је баш читав народ за ову годину дана изразио за бирање председника. Ако се пак вара, оно ће стојати посланици као поборници народ. права, који ће кад тад добити већину народа уза се. Грујићу одговара на његово позивање на Цариград, да би срамота била, да се угледамо на Турску. Наметнуто председништво могло би веома рђаве последице имати, па да би избегли те, треба усвојити одборски предлог.

Милутиновић прота: Ми ваља да се на „пређе уредивше се и просветивше се народе“ угледамо, па да бирамо потпредседника, а председник да је патријар — митрополит. Ово ће у толико лакше ићи, у колико се и иначе на њих угледамо, јер ето Срби не носе српско одело него западно.

Сандић наваћа из Бартенштајна речи, по којима је власт пренела права народна на патријарха, јер је уверена била, да ће увек пре с камилавком него с челенком готова бити.

Он одбија, да је неслога довела комесара у сабор, а ко хоће да се увери о томе, нек загледа у бечку дворску библиотеку под насловом: „in illiricis.“ пак ће видити ко је довео. —

Беговић устаје и говори побијајући против Луке Дожудића и Грујића и вели, да је црква наша демократична, да он не признаје никаквог деспоту. (Живио.) Позива председника, да га као заступника не обзирући се на чин у заштиту против надзорника Емилијана узме. (Живио.)

Надзорник Емилијан раздражено и разјарено — продере се. „А ви поштујте вашег епископа, не подмећите му.“ Смеј негодовање жагор врева“ опомињу надзорника на ред. — (Из публике се чује „ваљда као ника шиљовачка ђаконовица.“)

Беговић га погледа сажалително и презирућим погледом, настави достојанствено, — доказујући да су па тим патријаршеским столицама и онаки седили који су народ српски турчили, хоће да наведе један факт, (Емилијан седи снужден) председник, — упућује — говорника на ствар, — (врева) жагор — зашто надзорника није опомињао; председник звони. (Чујмо! чујмо!) после 2 минута настави Беговић — велећи да ће другом приликом више казати. Он је увек па и сада сваком дужну и заслужену плату одавао, али подметања неможе трпити и завршује свој говор изјавом за редакцију. Замољавајући председништво, да га узме у заштиту јер на његова уста говоре више од 40000 крвавога народа који су га овамо послали, он неда без повода вређати достојанство народњег заступника ни од кога — (бурно живио!)

Пештерњак Герман од Гргетега: лане је била страсна борба око овог питања, пало је крупних и ситних речи. Ми можемо сада с тога кратки бити а наиме што и онако нема нових разлога осим епископа Грујића. (Смеј.) Он потпомаже предлог надзорника Никанора.

Л. Костић, брани избор против свију а нарочито против Луке Дожудића који спомену крв праотаца. То није ни најмање на месту било, осим ако се загледао у какав црвен појас. (Смеј, грохотан) (Дожудић звера, врпољи се.)

Ст. Павловић: 1848. год. бирао је народни сабор свога председника. Ово наваћам с тога, што се једнако од стране епископата тврди, да то нигда није било. Ко хоће да се увери, нек загледа у закључке тог сабора. (Гласање!)

Надзорник Никанор од Пакраца брани свој предлог, развлачењем говора од 23 минута.

Др. Милетић: да би се еманциповали од владе, нуждан је избор председника, јер и наши патријарси беху до скора цариградски. Ако је патријар прави председник, онда је сабор подложан, јер не може председника лако збацити, (тако је,) пошто га власт у заштиту ради свога интереса узима (тако је.) Жели да јерархија не доведе народ у процеп, да не тера да се њезином господству подвргне, (тако је,) јер би иначе могао народ охладнети према свему, и приклонити главу туђину. За Мандића жали, што је на његова уста речено, да може овај предлог већину у сабору али не у народу наћи (није истина, није истина.) Он га поштује али се боји, да то као доглавник своме министру не дошапне (такође — смеј.) Но Кула ће дати јамачно деманти. (Мандић снужден оборијо главу.)

Прелази на Германа од Гргетега и Емилијана од Вршца. (Председник вели да то не спада на ствар.) Али онда молим, да председник и сабор сачува од вредљивих речи г. епископа (тако је, тако је, живијо!), као „премудри ловци“ и томе подобна нападања на посланике; препбручује предлог одбора. (Живијо!)

Иса Павловић жели јавно гласање. (Прима се.)

Надзорник Никанор од Пакраца хоће да говори — вичу му пословник — пословник — једва се смири.

Председник позива, да они који су за предлог одбора, да гласају са да, а они који су против, да гласају са не.

Са да гласаше 43, а са не 24. Међу првима налазе се: Беговић, Бранковић, Вечеринац, Григоријевић, парох, Жакула, Живковић Васа, Натошевић, Стефановић Лаза, Цветић пештерњак, Бошњак, Видак, Груборовић, Грчић, Ђорђевић Стеван Судац, Димитријевић, Хрвећанин, Јовановић Јова, парох, Јовић, Др. Костић, Лудаић, Максимовић, Вуић, Милетић, Милосављевић, Дина Павловић, Иса Павловић, Крстић, Ст. Поповић, Пејић, Приљева, Пуљо, Ристић, Сандић, Славнић, Бр. Стевановић, Сиљтић, Секулић, Трбојевић, Чарнојевић. — Међу дуугима налазе се: Анђелић, Герман пештерњак, Ђорђевић (Винковци) Брод, Дожудић, Мандић, Медаковић, Мишковић, Милутиновић, пештерњак, Петровић Василије од Опова, Рајачић (Карловци), Соларић Т., Андрић, надзорник Никанор од Пакраца, пештерњак Теофан од Бездина, Илић, „вочдержик“ од Ходоша, Емилијан надзорник од Вршца, Кукић, Мејић, надзорник Лукијан од Плашкога, пештерњак Ђипра од Ковиља и прибине Главе!! Чуповић, Д. Трбојевић, пештерњак Чокор Јулиан од Бочана, Михајловић М. (Брод), Теофан пештерњак од Бездина и Стојановић (Пакрац.)

Њих 9 одсуствоваше.

Надзорник Никанор од Пакраца, подмукло смешећи се позива председника да и он гласа, кад је говорио.

Др. Касапиновић, славни саборе ово што надзорник Никанор проба и захтева мислим да нема места, — (нема — нема). —

Председник проглашава — редакција 1. алинеја чл. 13 примљен са 43 против 24.

Др. Милетић извештитељ чита II. алинеју „председник је сабора подостојанству митрополит и патријарх српски или кад овога нема најстарији владика.“

Прима се.

Др. Милетић чита IV. алинеју која гласи: председник по достојаству отвори прву и затвори последњу седницу и председава у свима свечаним и у оним седницама, које се држе док се сабор не састави.“

Код ове четврте алиније долазе исправци Св. Касапиновића Л. Костића и Кирјаковића.

Председник вели, да се не може примити исправак Св. Касапиновића, јер би онда епископат учествовао у сабору као синод, а то не може бити, као што је и лане још сабору на његово питање, како епископат у сабору учествује, одговорено. Он вели, да би се примањем тог исправка, одузело синоду право испитати оног, којег ће сабор бирати а уједно рече, да испит пре избора иде, а после избора потврда монарха.

Др. Милосављевић одговара, да епископи у сабору као чланови с вирилним гласом учествују. Председник му сваки час упада у реч тако да овај напослетку одустане од речи.

Ст. Ђорђевић држи да на свечане седнице спада и избор владике, с тога је против исправка.

Др. Суботић не допушта, да сабор може синодом у колизију доћи.

Н. Максимовић говори против Кирјаковићевог додатка „и при уређењу дијецеза“, јер је то предмет а не форма, а одбор је био само за председавање патријарово у стварима формалним.

Б. Вујић пита где ће председник подостојанству седети? Он предлаже допуну: да седи с десне стране избраног председника.

Св. Касапиновић ограђује се, да је хтео ескамотовати синод у сабор, пошто се зна, шта је синод и који су му чланови.

Кирјаковић брани исправак свој.

Л. Костић одустаје од првог дела свог исправка.

Милетић говори против Кирјаковићевог додатка, јер је уређење дијецеза ствар, која би ескомотовала решавање скоро свију предмета председништву патријаровом тако, да избраном председништву скоро ништа не би остало.

Др. Касапиновић повлачи свој исправак натраг, кад је епископат, коме је он хтео да тим исправком једно право више даде, противан.

Председник ставља питање дали се прима, четврта алинеја по одборској редакцији.

Надзорник Никанор од Пакраца почне да говори, вичу му ред — пословник — жагор он говори неразуме се шта — навалице замеће истеже — Груборовић му виче пословник — није слободно више говорити — једва га ућуткају. (Гласање — гласање.)

Већином гласова прима се редакција.

Надзорник Емилијан од Вршца иде Суботићу пуди му бурмута — шапуће (разговарају се између себе — сви устају и стојећки се разговарају) — председник звони господо моја затварам седницу заказујем идућу седницу 25. маја 9 сати ујутру.

Штампарија А. Сибенхара у Панчеву.

Одговорни уредник Јован Павловић